CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA CREAŢIEI ARTISTICE A LUI TIBOR ERNŐ

de
MARIA ZINTZ

Creaţia bogată a pictorului orădean interbelic Tibor Ernő s-a bucurat de aprecierea comentatorilor de artă, care i-au subliniat trăsăturile distincte, în paginile multor reviste, consemnîndu-i nota originală, modernitatea, începînd chiar cu prima expoziţie personală de la Oradea, în anul 1907[1] şi pînă în primii ani ai deceniului cinci, cînd discriminarea rasistă şi războiul, cu tragicele sale orori, au pus capăt întîi manifestărilor sale artistice în public şi apoi vieţii, pînă atunci atît de intense.

Totuşi opera sa nu a fost cercetată pînă acum pe măsura valorii ei, printr-un studiu exhaustiv, care să pună în lumină mai pregnant personalitatea artistică a lui Tibor Ernő. Sîntem conştienţi că nici prin această lucrare nu vom evidenţia toate faţetele activităţii sale. Apropiata aniversare — în februarie 1985 — a centenarului naşterii, ca de altfel însăşi calitatea tablourilor semnate de Tibor Ernő, impun o revenire pe cît posibil mai detaliată asupra sa, deşi acum zece ani (1974) Muzeul Ţării Crişurilor i-a organizat o amplă expoziţie retrospectivă, însoţită de o succintă dar documentată prezentare a vieţii şi operei sale.[2]

Cu toate că a fost o personalitate complexă, Tibor Ernő nu este un pictor controversat, iar evoluţia sa, marcată de contactul cu marii maeştri ai artei, de cele cîteva călătorii de studii în Franţa, Italia şi la Marea Neagră, nu s-a desfăşurat sub semnul unor contradicţii fundamentale, chiar dacă se pot distinge cîteva etape în creaţia sa. Anii de ucenicie şi începuturile artistice se leagă de primii ani ai secolului XX, ani de profunde transformări şi mutaţii în concepţiile despre artă şi în mentalitatea vremii. Între 1904—1905 îl găsim la Academia de artă din Budapesta, unde învaţă pictura cu Tivadar Zemplényi. Sînt ani în care Tibor Ernő copiază sîrguincios operele unor mari artişti, întreprinde studii de desen şi de culoare, lucrînd mai ales în maniera profesorului său Zemplényi şi

---

[1] A. Sándor, *Expoziţia lui Tibor Ernő*, în *Nagyváradi Napló*, 2, IX, 1907, p. 3.
[2] A. Roşu, *Expoziţia retrospectivă Tibor Ernő, mai 1974*, Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, 1974 (catalog).

a lui Nográch Ferenczy.[3] Modalitatea aceasta naturalistă, ca și respectul pentru formele observate în natură și-a pus pecetea de altfel pe pictura sa, chiar dacă pe parcurs a ajuns la un mod personal de creație. Totuși pentru Tibor, chiar de la început, pictura a însemnat în primul rînd culoare. Chiar revelarea pentru sine însuși, ca și altora a disponibilităților sale artistice, a vocației sale de pictor a avut loc în momentul în care a făcut prima acuarelă în anii de liceu, pînă atunci nebănuindu-i nimeni talentul.[4]

Bursa pentru Paris, primită din partea orașului Oradea, între anii 1906—1907, îi facilitează contactul mai direct cu pictura impresionistă, cu efervescența artistică din cel mai important centru cultural al Europei acelor ani. Studiază aici, la Academia Julian, cu profesorul Jean Paul Laurens, iar talentul îi este remarcat și răsplătit, prin acordarea premiului doi, cu ocazia expoziției organizată cu lucrări ale absolvenților în cadrul Academiei. Aici pictează pentru prima dată portretele poeților Dutka Ákos, cu care fusese și coleg la Liceul premonstratens din Oradea și al lui Ady Endre, căruia i-a purtat o profundă admirație.

Deși la începutul secolului multe din preocupările unor artiști ce se înscriau în avangardă erau orientate tocmai spre modalități de expresie ce contraziceau impresionismul, acest curent, ca de altfel și pictura în plein-air i-a influențat pe mulți dintre tinerii artiști venind din alte țări să studieze în Franța, desigur la cei mai valoroși, elementele receptate fiind topite în plasma unor creații originale.

Dacă aruncăm o privire asupra creației românești din primii ani ai secolului nostru, observăm tendința de revigorare a picturii ce coincide cu ecourile impresioniste în opera multor artiști, cu aderarea unora la marile curente contemporane, în opoziție cu academismul încă ocrotit de oficialități. Orientarea tematică spre peisajul rural, spre lumea satului, surprinzînd aspecte ale vieții țăranilor, nu odată înfățișați în plină activitate la muncile agrare, poate fi regăsită în numeroase tablouri din acea perioadă. De altfel, tematica țărănească ca și concepția ce a stat la baza acestui mod de gîndire pot fi observate, cu intensități diferite, în cultura universală de la răscrucea celor două veacuri.[5]

În Transilvania, Colonia de pictură de la Baia Mare, întemeiată la sfîrșitul secolului trecut, prin climatul ei antiacademist, cu opțiunile ei artistice în consens cu noua modernitate europeană, a avut o consecință deosebită nu numai asupra tinerilor pictori, dar și asupra orientării gustului estetic al amatorilor de artă. Ei au dezvoltat chiar de la început o linie culturală progresistă, contrară politicii oficiale promovată în acea vreme de autoritățile imperiale, fiindu-i conferită acestei mișcări artistice șansa de a porni de la bun început ca o experiență ieșită din tiparele

[3] A. Sándor, *op. cit.*

[4] Relatarea lui Ștefan Tibor.

[5] D. Grigorescu, *Pictura românească în prima jumătate a secolului al XX-lea*, în *Pictura românească*, Editura Meridiane, București, 1976, p. 215.

pedagogice şi organizatorice comune.[6] Şcoala de la Baia Mare, ca şi creaţia unor pictori ce au lucrat acolo, au constituit şi pentru Tibor Ernő puncte de referinţă, încă din anii petrecuţi la Budapesta şi apoi la Paris. Prima sa expoziţie personală organizată la Oradea, în 1907, ce cuprindea mai ales portrete şi peisaje a fost o dovadă elocventă a acestei orientări a lui Tibor. Antal Sándor observa în cronica sa că tablourile tînărului pictor surprind prin eliminarea şabloanelor academiste, prin prospeţimea culorilor din peisajele pictate în plein-air, chiar dacă folosea o gamă rece şi tonalităţi închise, desigur comparativ şi cu luminozitatea cromatică a lucrărilor impresioniste. Acelaşi fin cunoscător de artă remarca în portrete nota modernă, varietatea psihologică a modelelor sale, înţelegerea şi căldura cu care ştia să şi le apropie.[7]

Oradea era în acea vreme de început de secol un oraş comercial în ascensiune economică, căreia îi corespunde ambiţia construirii unor clădiri în elegantul stil 1900, ce se remarcă în contextul arhitectonic al epocii. Nu este de mirare că tînărul artist a reuşit să-şi vîndă toate lucrările din ampla expoziţie organizată atunci. Dealtfel, Oradea, prin activitatea intensă desfăşurată mai ales de un grup de poeţi şi scriitori, devine un centru cultural şi artistic deosebit de dinamic. Iau fiinţă aici cîteva asociaţii de cultură ca Reuniunea culturală „Hilaria", un autentic factor de educaţie artistică, literară, cu preocupări în direcţia cultivării, a popularizării muzicii şi literaturii. Activa la Oradea şi un important despărţămînt al Societăţii transilvănene ASTRA, al cărui obiectiv principal era acela de a răspîndi cunoştinţele în domenii cît mai variate în rîndul maselor, pentru luminarea poporului. Între intelectualii de frunte s-a remarcat în primul rînd dr. Aurel Lazăr, personalitate politică şi culturală proeminentă, militantul pentru drepturi şi unitate naţională. Dintre evenimentele de răsunet chiar în ţară a fost şi spectacolul de inspiraţie folclorică, *La şezătoare* pus în scenă în 1910, împreună cu Reuniunea muzicală din Sibiu, condusă de muzicianul şi compozitorul Tiberiu Brediceanu care, cu acest prilej, a şi urmărit întreaga desfăşurare a manifestării artistice.[8] În anul 1908 se înfiinţase la Oradea şi revista şi societatea literară progresistă *A Holnap,* din care vor face parte unii dintre cei mai de seamă scriitori ca: Ady Endre, Juhász Gyula, Dutka Ákos etc. Cu ocazia întrunirilor literare, a întîlnirilor cu publicul se organizau adeseori şi expoziţii. Tibor Ernő nu numai că a expus şi a participat la matineele şi serile culturale de la Oradea dar, nu odată, a şi călătorit alături de prietenii săi de la *A Holnap* în alte oraşe, ca Arad, Timişoara, Baia Mare, împreună încercînd să trezească şi să stimuleze interesul publicului spre noile curente artistice ce-şi făceau apariţia în Europa.[9] Creaţia lui Tibor cîştiga şi ea

[6] T. Alexa, *Argumente în favoarea unei recuperări integratoare,* în *Arta,* 1983, nr. 9, p. 10.

[7] A. Sándor, *op. cit.*

[8] V. Faur, *Documente inedite despre activitatea Reuniunii de cîntări „Hilaria" din Oradea (1907—1918),* în *Crisia,* 1982, p. 271—352.

[9] S. Bölöni, *Várad festője (Oradea în pictură),* în *Korunk,* ianuarie, 1983, p. 57

astfel în popularitate, apreciată de public și comentată favorabil în presa vremii.

În prima etapă, lumea tablourilor lui Tibor era în primul rînd aceea a satelor din împrejurimile Oradiei, cu mici tîrguri și bîlciuri, animată de personaje umane în plină activitate sau de forfota pitorească a piețelor cu țărani ce-și așteaptă, alături de coșurile pline, cumpărătorii. Marea calitate a lucrărilor pictate de acest artist a fost de la început firescul cu care sînt concepute și realizate. Spiritul de observație, felul direct și simplu de a aborda realitatea, nevoia de animație, se regăsesc în aceste compoziții cu o atmosferă deosebit de vie și de autentică, adesea cu personaje numeroase la care mișcarea este surprinsă convingător. Chiar dacă desenul mai suferă de stîngăcie și este uneori rigid, el subliniază sugestiv formele, accentuînd naturalețea gesturilor a atitudinilor personajelor.

Se mai găsesc puține portrete semnate de Tibor Ernő în colecțiile din Oradea. De fapt, el nici nu a pictat portrete cu precădere decît în prima parte a activității sale artistice, apoi tot mai rar, ocazional. Mai mult, în tablourile din anii maturității fizionomiile personajelor chiar cînd apar în prim plan sînt mai mult sugerate, prin cîteva trăsături de pensulă sau sînt înfățișate din profil și nu odată cu spatele spre privitor. Totuși, cronicile expozițiilor lui Tibor din prima perioadă subliniază, cum s-a văzut, „modernitatea" portretelor sale. Într-adevăr, cele cîteva portrete existente la Oradea dovedeesc că pictorul, cu acuitatea sa de observație, cu căldura pe care o punea în relațiile cu prietenii, cu cei aflați în jurul său, reușea să pătrundă în psihologia modelelor. Cel mai cunoscut dintre portretele lui Ady Endre este tocmai cel pictat de Tibor Ernő.[10] Artistul a vrut să scoată în evidență mai ales frumusețea expresivă, spirituală a poetului, genialitatea lui, o frumusețe poetizată. Tot el a semnat și portretul poetului Dutka Ákos, de care-l legase o prietenie statornică, portretele lui Tabery Géza, căruia îi surprinde trăsăturile energice, privirea pătrunzătoare, depășind astfel factura academistă, sau cel al pictorului Mikes Ödön, înfățișat lîngă paletă cu pensula în mînă. Alte tablouri de acest gen înfățișează bătrîni evrei sau portretele unor cunoscuți cărora le conferă expresivitate, autenticitate în trăsăturile marcate de vîrsta senectuții pe care pictorul știe s-o sugereze, dar încă robuste, emanînd energie. Se observă în aceste portrete că pictorul și-a însușit studiile

Autoportret

[10] *Ibidem.*

de desen şi compoziţie, că stăpînea meşteşugul, depăşind convenţionalismul prin sublinierea trăsăturilor definitorii ale modelelor, prin marca personalităţii sale asupra tablourilor. Şi pe sine însuşi, în cunoscutul autoportret creat la începutul deceniului patru se pictează tot cu pensula în mînă, în faţa şevaletului. Cu privirea atentă, intensă, cu corpul uşor înclinat spre stînga, el se reprezintă într-un instantaneu al mişcării ce exclude poza, aşa cum procedează şi cu personajele din cele mai multe dintre compoziţiile sale. Pictorul se află acum nu numai la maturitatea vîrstei sale, dar şi a creaţiei sale. Modeleul mîinii, expresia feţei, redată nu numai cu exactitate dar şi ca spiritualitate artistică, cromatica caldă, echilibrată sînt dovezi ale talentului unui artist care nu întîmplător s-a bucurat de un prestigiu aşa de mare în acei ani. Cunoaştem puţine portrete de femei, dintre care remarcăm un *Portret de fată,* tratat pictural, pe un fond verzui nuanţat cu fineţe ce-i evidenţiază privirea deschisă, expresia deosebit de vie, de caldă, a modelului.

Peisajele rurale, scenele de muncă inspirate din lumea satului transilvănean constituie obiecte predominante în creaţia lui Tibor Ernő. Influenţa artiştilor ce-au lucrat la Baia Mare, unde dealtfel a pictat şi el prin anii 1920, şi-a spus cuvîntul în alegerea tematicii, asupra cromaticii şi luminii specifice din tablourile sale databile pînă prin 1925. Se observă în peisajele de atunci insistenţa cu care Tibor îşi punea probleme de culoare, de rezolvare a impresiei de lumină şi umbră. Culorile într-o gamă predominant rece erau, „crude“, chiar „stridente“, după cum se remarca în cronicile cu referiri la lucrările mai vechi ale artistului, dar se sublinia încă de pe atunci şi spontaneitatea, siguranţa în meşteşug cîştigată progresiv, de la an la an. Imprejurimile Oradiei şi aşezările lor rurale l-au atras pe artist, pictînd aici numeroase tablouri. Cîmpurile *cu floarea soarelui, Culesul cartofilor, Culesul porumbului, La prăşit, Strînsul fînului* sînt subiecte abordate des de Tibor Ernő, pe lîngă peisajele cu apusuri de soare, cu căsuţe ţărăneşti, cu zidurile albăstrii ce se acordă cu verdele intens al coroanelor bogate ale copacilor. Dar cel mai îndrăgit dintre subiectele de acest gen a fost strînsul grîului, al snopilor şi treieratul. Aici pictorul pare să se simtă întrutotul în largul său, notînd cu vervă şi spontaneitate, dinamismul scenelor, tensiunea mişcărilor rapide, reluate mereu şi mereu cu plăcere vizibilă, sugerînd atmosfera de muncă intensă a ariilor, căldura toridă a soarelui din miezul verii, prin coloritul nuanţat al ocrurilor şi brunurilor cu umbre violacee sau albăstruie.

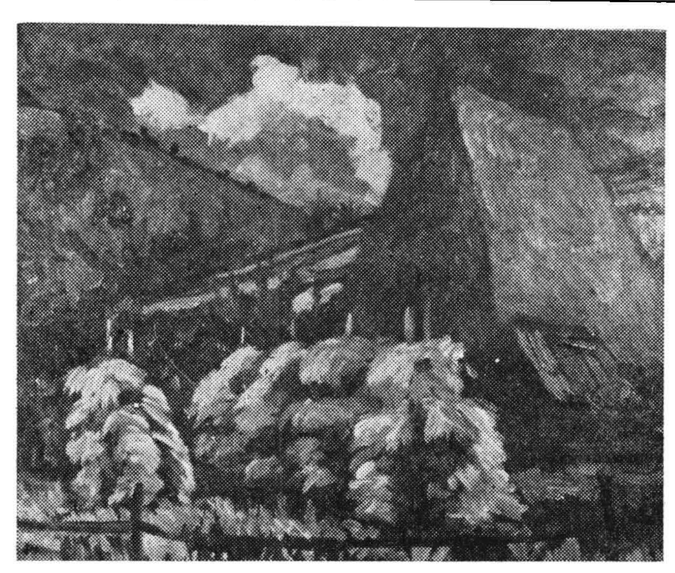
Cîteva dintre tablourile pictate în peisajul băimărean sînt localizate chiar de Tibor, la Baia Sprie. Culorile intense sînt aşternute în pete mai largi, predominînd verdele puternic şi albastrul încălzit de roşul din vestimentaţia unor ţărănci sau de acoperişurile caselor din prim-plan ce se profilează pe un fundal de munte.

Alte compoziţii, inspirate tot din viaţa unor oameni simpli, înfăţişează momente din munca unor ţărani muncitori, cărînd pietriş de la Criş, ridicînd cîte un stîlp sau lucrînd la amenajarea unor drumuri. Desenul,

Ţărani prăşind

Strînsul fînului

Casă ţărănească

într-o desfăşurare amplă, articulează energic formele umane în plină activitate, subliniind mişcarea încordată a personajelor.

Mult mai rar pictează Tibor scenele de odihnă, dar cînd o face se observă aceeaşi înţelegere exactă, impregnată de simpatie, pentru viaţa acestor oameni obişnuiţi cu munca. Mai cu seamă în tabloul intitulat *Odihnă,* scena înfăţişată este deosebit de expresivă. Oamenii au atitudini diferite dar fireşti, mănîncă, stau pe gînduri, sau trişti, par să nu se mai gîndească la nimic, nemaiavînd putere să comunice între ei. Ceea ce-i uneşte totuşi este condiţia lor socială comună, oboseala întipărită pe figurile lor. Cromatica e caldă, armonizată cu rafinament.

Alte tablouri sînt inspirate de animaţia tîrgurilor săteşti şi a pieţelor citadine. De altfel, aceste subiecte cu lumea lor pestriţă îi permiteau să-şi manifeste sensibilitatea sa de colorist. Foloseşte adesea în această perioadă o pensulaţie măruntă, uşor împăstrată, culori vii, puternice, ajungînd în unele compoziţii cu aglomerări de oameni la un pitoresc cu efecte decorative. Este vizibilă plăcerea amuzată cu care pictează el lumea circului, Luna parc, cu caruselele şi gherete ce ofereau naive senzaţii amatorilor de curiozităţi, Bîlciurile săteşti sau vederile panoramice asupra cupolelor picturale ale circului, pictate chiar de la ferestrele locuinţei şi atelierului său, le mai putem regăsi printre imaginile lucrărilor din primele două decenii, din care prea puţine s-au mai păstrat dacă ne gîndim la numeroasele tablouri create de el în acea perioadă, aşa cum rezultă şi din anunţurile expoziţionale şi din cronicile dedicate lui în paginile mai multor reviste. În unele compoziţii, preocuparea pentru concret şi amănunte anecdotice este mai accentuată, în prim plan fiind văzute îndeosebi per-

sonaje femininee, în costume populare viu colorate. Circul Klutzki, ce-a poposit și la Oradea, i-a oferit lui Tibor Ernő prilejul creării unor tablouri cu raporturi cromatice mai subtile, mai rafinate. Mulțimea atrasă de circ e sugerată prin tușe — formă de culoare, expresiv direcționate, sugerînd mișcarea. Pictorul urmărește aici doar atmosfera de ansamblu, dinamismul compozițional și acordurile între culorile mai estompate, într-o lumină difuză. Dealtfel, această modalitate de a sugera rapid, doar prin cîteva trăsături de penel, personajele umane surprinse aproape întotdeauna în mișcare o vom regăsi tot mai frecvent în anii următori, cu deosebire în peisajele orădene pictate mai cu seamă iarna, cînd nu putea să se deplaseze pentru a lucra în afara orașului.

Peisajul citadin își face apariția în tematica sa cu mai mare insistență începînd cu deceniul al treilea. O întreagă atmosferă a orașului ne este dezvăluită prin tablourile sale, cu vechi tramvaie și mașini de epocă, întotdeauna în mișcare, cu oamenii grăbiți trasați rapid, prin pete mici de brunuri și roșuri, cu calești și sănii atît de familiare trecătorului acelor vremi. Chiar dacă Tibor Ernő lucra mult și cu febrilitate, aceasta datorită și tumultului său interior, dar și pentru a răspunde solicitărilor amatorilor de artă, se observă și preocuparea pentru construcția compozițiilor, energic ritmate în special prin formele dinamice ale podurilor și verticalitatea unor clădiri din apropierea lor. Dispărute rînd pe rînd, vechile poduri în stil seccesion cu puternice și totuși elegante arcuri peste Criș mai pot fi văzute doar în tablourile unor pictori interbelici, dintre care cel care le-a pictat cel mai des a fost Tibor Ernő, ce a lăsat peste timp documente vii, transfigurate de căldura și dragostea pentru orașul natal.

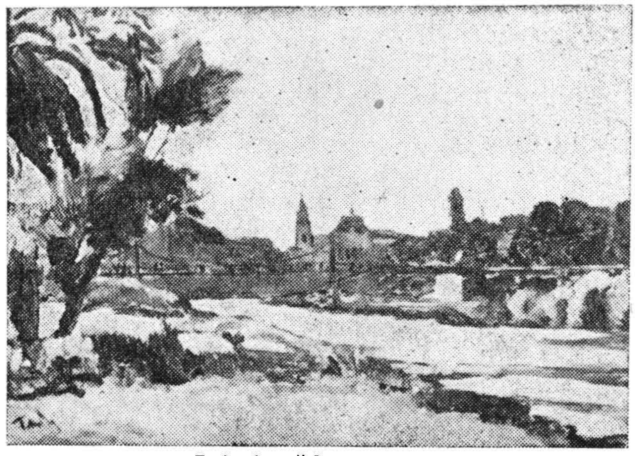
Alte tablouri sînt inspirate de piețele citadine în imagini animate intens, sau cuprind crîmpee de peisaj, surprinse chiar la ferestrele atelierelor sale incluzînd adesea și fragmente de interioare. Acestui din urmă subiect pictorul nu i-a acordat o importanță prea mare, temperamentul său îndreptîndu-l cu șevaletul în aer liber. Totuși, se cunosc mai multe interioare pictate de-a lungul anilor ce pun în evidență și evoluția artistică. Un interior din primii ani de creație, de fapt primul său atelier, semnat prin incizarea numelui în materia picturală — semnătură caracteristică mai ales tablourilor de început —, este realizat prin tușe mărunte și păstoase, într-o cromatică bogată dar insuficient nuanțată. Formele par îngrămădite, fără a se putea distinge prea clar, în tentativa de tratare impresionistă a suprafeței. Cu timpul, compozițiile interioarelor sale devin mai aerate, cu o strucură mai atent și mai clar elaborată. Culorile calde conferă o atmosferă de intimitate și tihnă acestor interioare elegante, cu mobilă bidermeier și seccesion, cu covoare și obiecte decorative. Fiecare formă își are un loc precis compozițional, fiecare culoare își are un corespondent cu care se armonizează. Atras de somptuozitatea unor interioare din Palatul baroc el a pictat și aici cîteva tablouri încercînd să rețină specificul unor saloane printr-un colorit în armonii de brunuri și roșuri. Remarcăm pentru calitatea artistică și *Bucătăria țărănească*, aflată în colecția Muzeului Țării Crișurilor care, credem, că este una din lucrările

cele mai bune de acest gen ale artistului. Desenul mînuit de o mînă sigură și fermă, amănuntele sugestive, instantaneul mișcării surprinsă ca întotdeauna expresiv, acordurile între nuanţele de griuri, alb, brunuri și accentele de roșu și albastru, prospeţimea culorilor, compoziţia echilibrată și atmosfera firească, caldă sînt calităţi ce se evidenţiază pregnant în această creaţie a lui Tibor.

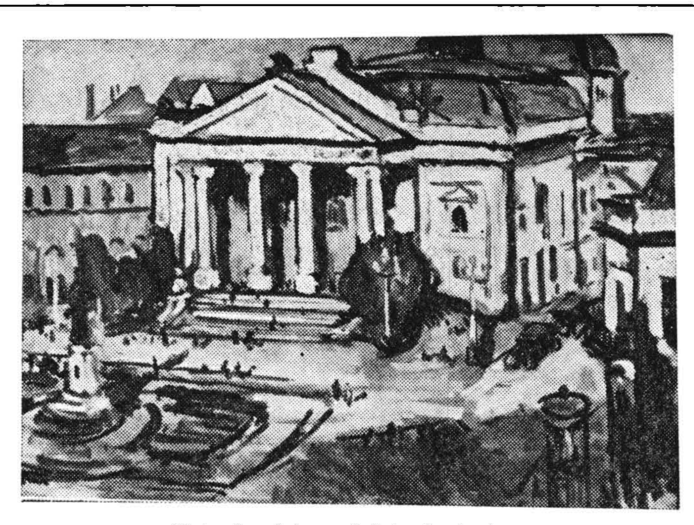
Activitatea expoziţională a lui Tibor Ernő a fost tot timpul deosebit de intensă. Pînă la primul război mondial expune nu numai la Oradea și în orașele unde îi însoţea pe scriitorii de la A Holnap, al cărui membru devenise în 1909, nu numai la Budapesta, unde participa și la Salonul oficial,

La talcioc

Peisaj orădean cu pod

Peisaj orădean (piaţa teatrului)

ci între 1912—1914 deschide expoziţii personale la Stockholm, Copenhaga, la Dresda, Leipzig, Frankfurt, Halle etc., de fiecare dată prezenţa sa fiind semnalată favorabil în presă.[11] Anii războiului, chiar dacă nu i-au întrerupt întrutotul activitatea creatoare, i-au încetinit-o mult. Fiind concentrat ca sublocotenent de rezervă, ia parte la luptele de pe diferitele fronturi, totuşi continuă să lucreze, executînd desene, schiţe şi portrete ale camarazilor săi. După terminarea războiului, îşi reia munca creatoare, pictînd la Oradea şi împrejurimi, iar în anul 1920, în peisajul băimărean. Sînt anii în care Tibor ajunge la maturitate creatoare, chiar dacă inegal sub aspectul calităţii în numeroasele sale tablouri. Mereu activ, înţelegea el însuşi necesitatea aprofundării meşteşugului, a unor noi experienţe artistice, ca şi cea a confruntării creaţiei sale cu publicul unor centre din ţară ce nu-i cunoşteau încă creaţia. El s-a arătat de la început deschis, receptiv la strădaniile acelor intelectuali care credeau cu convingere în faptul că arta şi cultura sînt chemate şi pot fi în măsură să şteargă urmele dezbinării, să contribuie la înfrăţirea oamenilor de orice naţiune. Oradea în acest cadru, mai ales după înfăptuirea Unirii, a avut un rol deosebit, devenind unul dintre centrele culturale cele mai importante din Transilvania. Manifestările culturale, artistice sînt numeroase, printre ele cele cu caracter plastic, îmbracă şi ele forme noi, generos democratice, susţinute de revistele culturale înfiinţate după Unire, cu un declarat scop educaţional şi cultural în cele mai diverse domenii. Dintre aceste reviste se remarcă *Cele trei Crişuri,* ce apare datorită Reuniunii cu acelaşi nume, înfiinţate în 1919, militînd pentru promovarea artelor, pentru colaborarea artiştilor de diferite naţionalităţi. În fruntea entuziaştilor intelectuali gru-

[11] P. Berger, *Sohn Kollektiv-Austellung Leipzig,* ian. 1914.

paţi la Oradea, extinzîndu-şi activitatea şi la Cluj a fost George Bacaloglu, personalitate complexă, cu un rol remarcabil în viaţa culturală a ţării. Datorită eforturilor sale neprecupeţite şi ajutat de intelectuali de frunte transilvăneni, cum a fost Emil Isac, s-a organizat în 1921, primul Salon al artiştilor plastici transilvăneni, purtînd denumirea de „Collegium Artificum Transylvanicorum", sub patronajul primului ministru al artelor, Octavian Goga. Despre programul acestei ample expoziţii a artiştilor transilvăneni, Emil Isac scria în *Cele trei Crişuri* „... Cultura adevărată nu se poate baza pe ignorări şi îngrădiri" „... Considerînd că aproape toate coloniile de pictori au aderat la acest program şi că la expoziţie vor lua parte cei mai distinşi maeştri, sperăm că scopul va fi atins şi se va putea documenta în capitala României, că în artă nu există duşmănii ataviste şi că pictorii din România, de orice neam ar fi, vor putea găsi un teren comun pentru progresul nivelului artistic al acestei ţări".[12] La Oradea apare în 1922 datorită tot inimosului om de cultură Gheorghe Bacaloglu şi revista bilingvă *Aurora*, literară, artistică, teatrală, socială, cu intenţia precizată în primul număr ca prin traducerile din româneşte în ungureşte şi viceversa, prin toate manifestările sprijinite de ea, cele două naţionalităţi să se cunoască mai bine, pentru că „... două naţii care locuiesc de atîtea vremuri împreună ar fi păcat să nu se cunoască cel puţin de acum înainte, cînd amîndouă conţin valori indiscutabile ...".[13]

Tibor Ernő a fost prezent cu lucrările sale la toate manifestările artistice organizate în acest context la Oradea, Cluj, Braşov, Bucureşti. În revista *Culisele* din Cluj se menţiona în 1923, că „Oradea Mare ne-a trimis la Bucureşti pe cel mai bun pictor al ei", referindu-se la Tibor Ernő, al cărui nume va fi de altfel menţionat adeseori în cronicile plastice din Bucureşti. Victor Ion Popa, în *Flacăra* literară, artistică, socială îi remarca cu ocazia aceleaşi participări la Salonul oficial din Bucureşti, „desenul ce merge pînă în mînă cu pasta bine pusă".[14]

Deosebit de importante pentru evoluţia viziunii şi a picturii lui Tibor au fost călătoriile întreprinse în Franţa, în anul 1925, şi în Italia, în 1927. La începutul anului 1925 ajunge la Paris unde pictează peisaje citadine inspirate da Catedrala Notre Dame, Turnul Eifel şi, bineînţeles, de viaţa trepidantă de pe Champs Elisée. Dintre aceste lucrări mai cunoaştem în Oradea doar un ulei pe carton cu Malul Senei şi o acuarelă ce reprezintă Cafeneaua hotelului unde locuia pictorul şi familia sa, L'Hotel de la Paix. În schimb, s-au păstrat mai multe tablouri create pe malul mării, în Bretania, în localitatea pescărească Concarneau. Aici, Tibor a pictat şi a făcut schiţe în timpul verii aceluiaşi an, unele terminate însă abia la Oradea, din criză de timp. Pitorescul locului îl va descoperi în chiar viaţa cotidiană a locuitorilor acestei aşezări bretane. Sînt compoziţii în care pescarii sînt

---

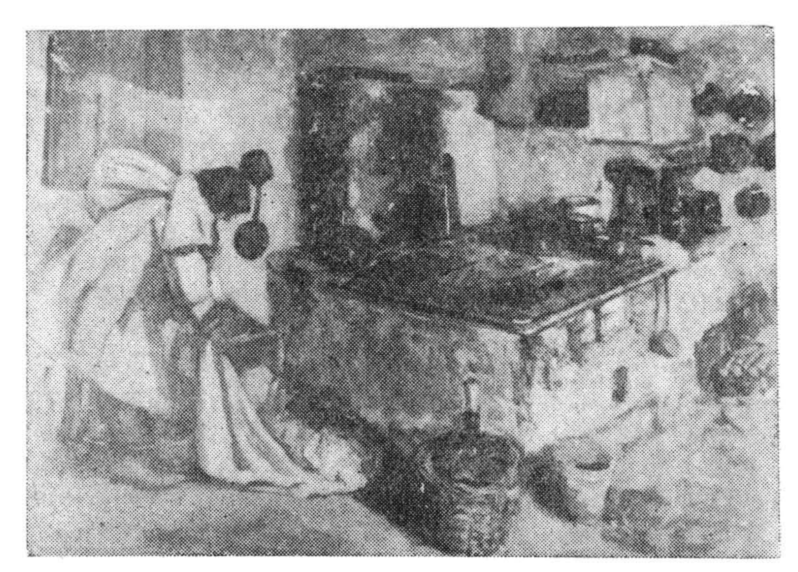
[12] M. Ţoca, *Arta plastică în revista „Aurora"*, în *Biharea*, X, Oradea, 1982, p. 235—238.

[13] *Ibidem.*

[14] V. I. Popa, *Cronică artistică*, în *Flacăra literar-artistică socială*, 1923, nr. 10—11, p. 180.

Interior baroc (Oradea)

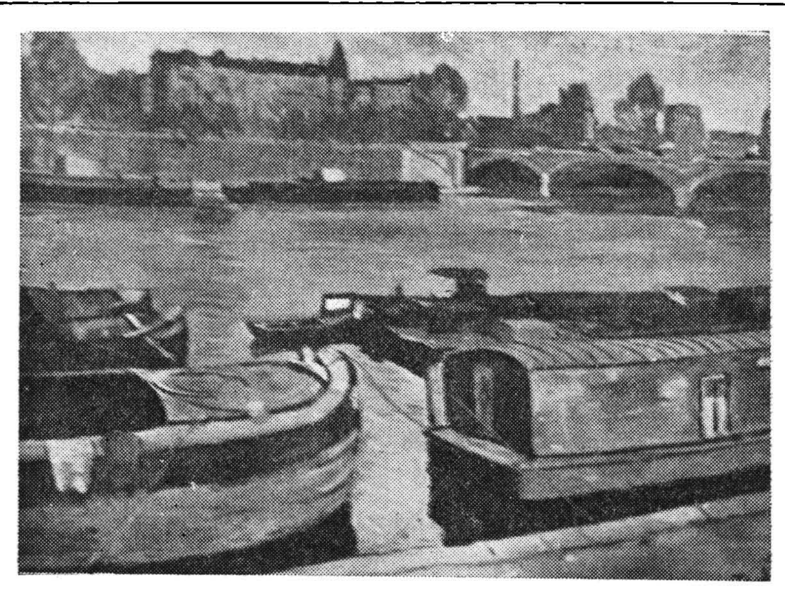
Bucătărie ţărănească

surprinși în timpul celor mai variate activități, de la smolitul sau repararea bărcilor, peticitul și întinderea pînzelor, ieșirea în larg, pescuitul și golirea plaselor cu pește. De la răsăritul soarelui și pînă în noapte el a fost atent la fiecare amănunt, la toate întîmplările simple, dar intense ce aveau loc acolo. S-ar putea spune că nu i-a scăpat nimic din lungile ore de muncă ale acestor oameni modești, aproape mereu în activitate, cu hainele peticite, la fel ca multe din pînzele bărcilor lor. Spiritul de observație atît de ascuțit al lui Tibor s-a desfășurat aici din plin. Așa cum se observă și în scenele rurale pictate în țară, și în tablourile din Bretania, el nu i-a înfățișat în repaos decît rar pe eroii picturii sale. Simplitatea atitudinilor, naturalețea mișcărilor surprinse cu o exigență a exactității sînt adecvate la momentele și specificul activității lor „derulată“ aproape cinematografic. Uneori apar și personaje feminine îmbrăcate în costumele caracteristice bretane, vînzătoare ce-și așteaptă clienții sau discutînd cu pescarii. Pe lîngă atmosfera degajată din fiecare din aceste lucrări și în care constă harul deosebit a lui Tibor, nu sînt neglijate nici problemele specifice picturii.

Compozițiile sînt articulate ferm, cu o coerență organică a imaginilor, mai deschise, mai aerisite. Inzestrat cu un talent exact și firesc, Tibor nu se mulțumește doar cu impresia. Și nu neglijează nici un detaliu ce poate accentua senzația de viață, fiorul ființei realului, el neangajîndu-se deci în direcții care să contravină propriilor sale înclinații. Fețele nu sînt individualizate, ci doar sugerate și în aceste tablouri din Bretania, pentru el contînd în primul rînd mișcarea, viața ce palpită în încordarea corpurilor, în atitudini și gesturi de o exactitate viguroasă și plină de o poezie aspră. Pictorul își trasează aici desenul în linii închise, sintetice, dar cu un duct mai subtil, expresiv în ritmarea compozițională.

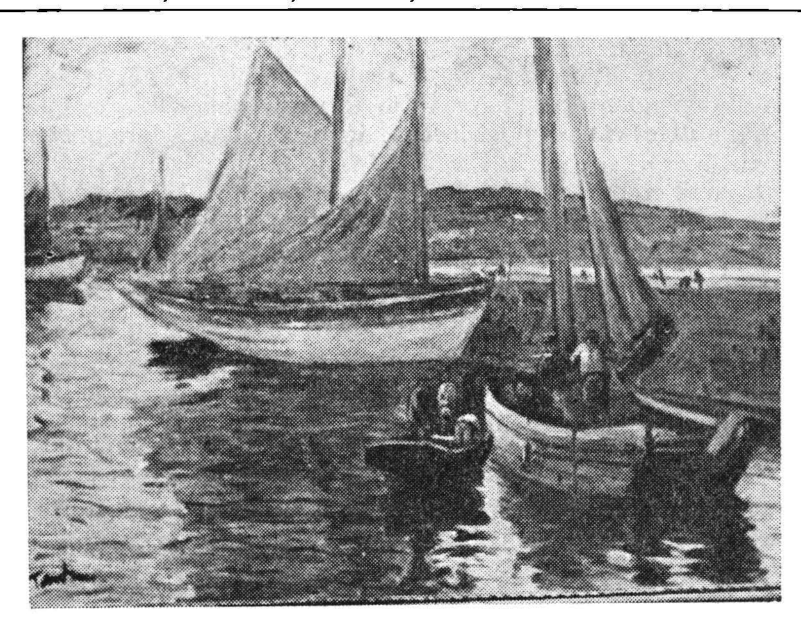
Cîștigul deosebit constă în noua sa înțelegere și reținere a luminii și de aici, a rezolvărilor cromatice. Pentru vestimentația personajelor masculine folosește un colorit viu, predominînd roșul și albastrul de intensități diferite, uneori și ocrul galben, așternute în tușe mai ample. Peticele albastre pe hainele roșii sau viceversa, accentuează nota de pitoresc, dar și de picturalitate. În unele tablouri li se alătură griurile nuanțate ale frumoaselor și austerelor costume purtate de femei. Pictorul realizează un acord al planurilor solide ale malurilor, cu țesătura tușelor mici prin care este pictată apa, încercînd o exprimare fidelă a aspectelor mereu schimbătoare ale luminii, cu reflexe strălucitoare. Coloritul cîștigă în profunzime, în luminozitate. Deși nu va face din condițiile atmosferice adevăratul său subiect de studiu, el va observa și transpune felul în care culorile locale, precum și formele se evidențiează sau se extompează în funcție de schimbările suferite de mediul lor, de lumină, începînd cu răsăritul soarelui și pînă în amurg.

Tot din această perioadă datează și o serie de acuarele, avînd aceleași subiecte unde se remarcă prospețimea culorilor intense, așternute în suprafețe ample și plate, cu efecte decorative ca și prin ritmul dinamic al compozițiilor.

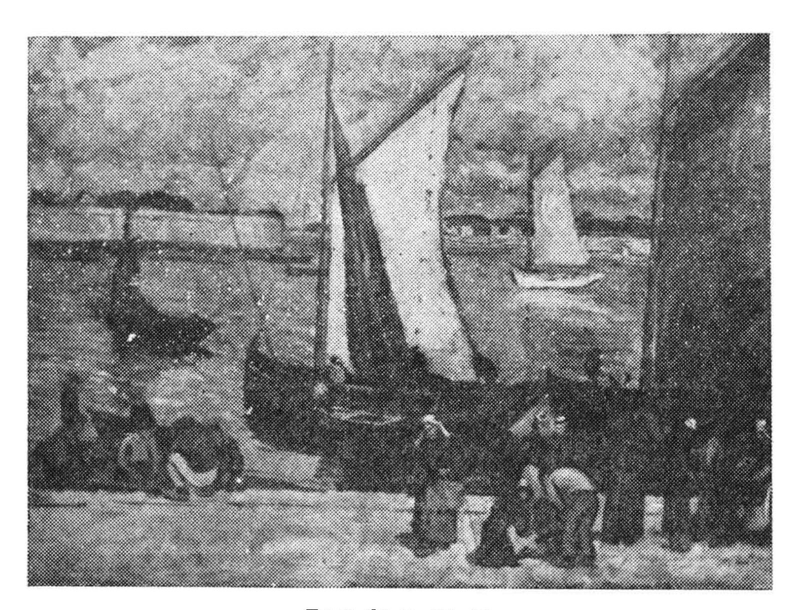

Pe malul Senei

Spălătorese bretone

La pescuit

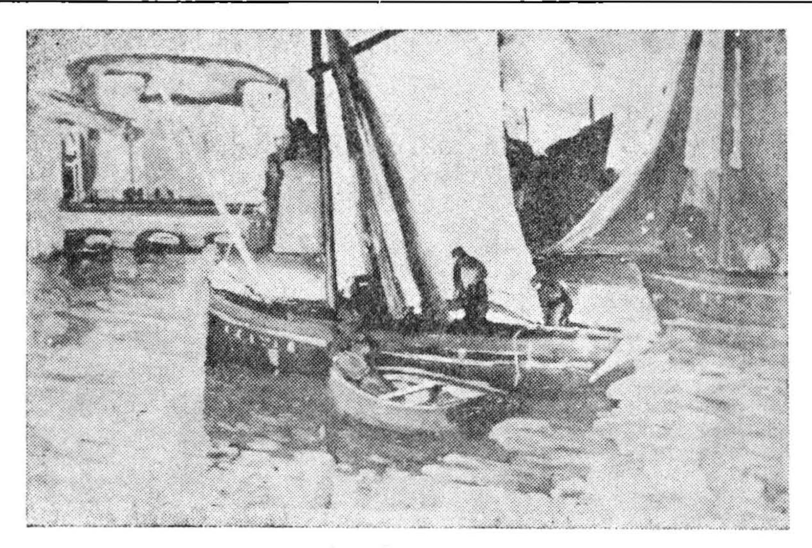

Port de Bretania

Înainte de întoarcerea în ţară, Tibor Ernő se opreşte la Paris pentru a-şi deschide o expoziţie personală. Cu această ocazie el devine membru al Salonului Independenţilor. Înapoiat la Oradea, pictorul continuă să expună la Salonul oficial din Bucureşti, în sala Hans Eder, prezentînd de data aceasta lucrări create la Paris şi în Bretania, cărora Nicolae N. Tonitza le remarca cromatica luminoasă.

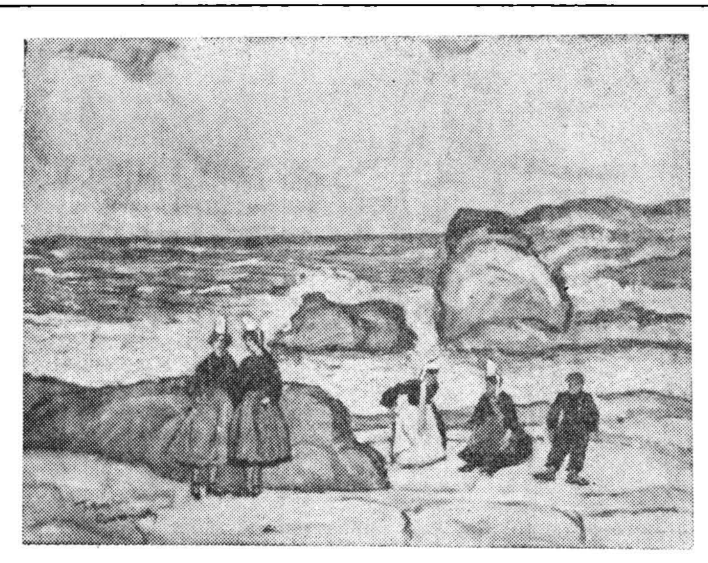
În anul 1927 întreprinde o nouă călătorie în străinătate, de data aceasta în Italia, pictînd la Veneţia, Burano, Murano, Chioggia, Sotomarino şi Torcello. Nici aici Tibor nu a fost ispitit pe punctele de atracţie ale turiştilor, ci a căutat, cel mai adesea, locurile unde trăiau şi-şi desfăşurau munca oamenii simpli, pictîndu-i pe muncitorii şi pescarii micilor aşezări marine sau din Veneţia, cu clădiri mai puţin impozante, ca în tabloul *Pescari din Veneţia*. Aici veşmintele întunecate ale pescarilor contrastează cu culorile luminoase ale clădirilor, într-o nuanţare diversă, cu cerul de un albastru profund. Şi personajele feminine ce animă la rîndul lor peisajele sînt alese tot din acelaşi mediu, mai modest pe scara socială, îmbrăcate în costume populare, surprinse pe malul stîncos al mării, la Chioggia, în atitudini divers mişcate, întreaga scenă fiind scăldată în lumina solară. El nu urmăreşte însă numai efectele picturale ale tuşelor de culoare aşternute rapid sau reverberaţia luminii şi reflexele caselor pe suprafaţa apei, ci şi construcţia arhitectonică a tabloului, solidă prin formele clădirilor, a malurilor stîncoase sau cea a podurilor. Se remarcă printre aceste peisaje, *Podul Rialto din Veneţia*. Apa ocupă aici o suprafaţă mare a tabloului, cu reflexe de gri, verzui, ocru roşcat şi brun deschis pe care se văd bărci cu oameni sugeraţi prin cîteva pete consistente şi vivace, deşi mai întunecate. Cele două maluri ale canalului unde se văd clădiri în nuanţe de brunuri sînt legate prin puternicul arc al podului Rialto, subliniat energic, pe sub care plutesc bărci cu pînze de un galben luminos, în plin soare. Un alt tablou deosebit de valoros din această perioadă, a fost pictat pe plaja unei localităţi, de lîngă Veneţia, la Lido. În prim plan, la o masă în verde, cu cîteva portocale, sub o umbrelă multicoloră se văd două personaje feminine şi un copil iar alături chelnerul, într-un costum albastru închis. De fapt pictorul a înfăţişat-o aici pe soţia sa în două ipostaze, pretext pentru a crea raporturi cromatice între roşu şi albastru saturate diferit de lumină şi pe fiul lor, Ştefan. În dreapta, se observă marea albastră cu mici corăbii cu pînze. Numeroasele nuanţe de roşu, albastru, oranj, ocru galben, verde, violaceu sînt orchestrate în acest tablou cu un rafinament deosebit. Atmosfera de confort, căldura toridă a soarelui, luminozitatea coloritului sugestiv, toate conferă calităţile unei picturi care îmbină observarea vieţii reale cu seducţia exercitată de caracterul pitoresc al subiectului, de plăcerea cu care artistul a executat-o.

Imediat după întoarcerea la Oradea, Tibor Ernő deschide o expoziţie personală, cu lucrările din Italia, cărora Tabéry Géza, le remarca în *Familia*, în 1928, calităţile picturale, problemele de culoare, de lumină şi de

Peisaj din Bretania

Pescari italieni

Pe malul mării (Italia)

Podul Rialto (Veneţia)

mişcare.[15] Pictorul lucrează mult, îndeosebi peisaje şi compoziţii şi deschide în 1929 cea de a doua Şcoală de pictură (prima o deschisese în 1911, sub Pasajul Vulturul Negru, funcţionînd pînă la începerea Primului război mondial). În acelaş an este prezent cu tablouri şi la Bucureşti, la sala Mozart, fapt ce-l determină pe Oskar Walter Cisek să-i dedice o cronică, surprinzînd printre altele, un aspect important al creaţiei pictorului: „trecerea de la o fază cu tendinţe impresioniste, la alta, în care ar dori să prindă chipul realităţii în planuri simple şi puternice de culoare". „Calitatea lui cea mai valoroasă — scria autorul despre „vigurosul pictor transilvănean" — e transpunerea foarte proaspătă şi directă a culorilor pe pînză, o prospeţime apropiată de pămînt şi niciodată pervertită"... „Adevărate erupţii de culoare se încheagă în planuri primăvăratice care tremură deasupra sevei primitive a pămîntului".[16] Tibor Ernő va participa la toate saloanele oficiale anuale din Bucureşti, iar în 1930 este prezent cu 15 lucrări la expoziţia artiştilor plastici ardeleni din Cluj, avînd o tematică foarte diversă. În 1933 şi 1934 expune din nou la Sala Mozart din Bucureşti. Statul îi cumpără un tablou cu un subiect datînd din perioada bretonă iar în presă ca de fiecare dată apar consemnări apreciative despre lucrările sale şi reproduceri.

Bucurîndu-se şi de aprecierea oficialităţilor din Oradea, Tibor obţine o bursă, în anul 1935, pentru a putea lucra la Marea Neagră. Aici s-a oprit să picteze la Constanţa, Balcic şi Bazarcic. Peisajul dobrogean constituie o nouă experienţă vizuală şi picturală pentru Tibor. El este atras aici nu numai de peisajul marin dar şi de lumea exotică prezentă acolo. Pictura sa creată pe malul Mării Negre integrează îndeosebi imagini ale vieţii populaţiei turce şi tătare din aceste localităţi. În peisajele dobrogene, cu căsuţe modeste, cu străzi abrupte sau tăiate în scări ce urcă sau coboară pantele accidentate ale malului se văd personaje pitoreşti feminine, purtînd fuste puternic colorate şi bărbaţi în veştminte orientale în tonuri mai ales de roşu şi albastru. Peisajele sînt aici reluate în diferite momente ale zilei, pentru a sugera schimbările cromatice ce apar pe suprafaţa lucrurilor sub acţiunea luminii. Cu toate acestea, formele îşi păstrează consistenţa, iar spaţiul este delimitat cu fermitate. Datorită ocrului, brunului, şi pămîntiului, multe din tablourile acestea par mai puţin strălucitoare. De multe ori marea nici nu apare, dar micile întîmplări cotidiene din aceste aşezări îşi găsesc un observator atent în Tibor Ernő. *Han la Balcic sau Interior de cîrciumă* îi oferă posibilitatea rezolvării unor probleme de perspectivă şi de culoare, dar şi de a surprinde atmosfera specifică locului, faptul de viaţă autentic. Între peisajele pictate la Marea Neagră se remarcă peisajul, aflat la Muzeul Ţării Crişurilor. Şi aici pictorul s-a apropiat de lumea pescarilor şi a muncitorilor din port transpuşi în tablou în timp ce lucrau. Cînd pictează apa, Tibor foloseşte şi de data aceasta o

---

[15] G. Tabéri, *Pictorii minoritari: Ernest Tibör*, în *Familia*, 1928, nr. 7—8, p. 6

[16] O. W. Cisek, *Cronica plastică*, în *Gîndirea*, IX, nr. 1—2, p. 63—64.

[17] E. Rónai, *Örök szégyen regény* (Ruşine veşnică), Budapesta, 1947, p. 268—270.

pensulaţie măruntă, în culori calde, dar este mai pregnantă şi aici construcţia de ansamblu, susţinută de ritmul dinamic al formelor.

La Oradea, Tibor continuă să picteze peisaje citadine, peisaje din jurul oraşului, rurale şi scene din viaţa ţăranilor, şi acum surprinşi cu precădere în activitate. Siluetele lor, subliniate prin conture puternice, se profilează adesea într-o viziune monumentală, în compoziţii construite pe o armătură puternică a planurilor. Culorile sînt intense, aşternute într-o pastă bogată, cu spontaneitate în unele tablouri, accentuînd, atunci cînd nu cădea în superficial, sentimentul de forţă, de viaţă fremătătoare.

Creaţia lui tibor Ernő a urmat o evoluţie ascendentă oglindită de tablourile din bogata sa operă ce-a asimilat elemente ale unor estetici diferite între care au prevalat cele ale centrului de pictură de la Baia Mare şi impresionistă, reunite sub semnul unic al personalităţii sale. Este important că ea putea să răspundă exigenţelor unui program artistic propriu, un program ce-şi propunea să valorifice în special priveliştile cotidiene ale locurilor pe unde s-a oprit să picteze, dăruindu-le din nou cu poezia lor specifică, concentrată în elementele de peisaj, în atitudinea plină de viaţă şi de forţă a unor personaje. Multe din creaţiile lui Tibor sînt adevărate imnuri închinate muncii şi vieţii omeneşti, manifestînd încredere în aceste idei pînă la sfîrşitul tragic al vieţii sale. Lumina care scaldă tablourile este şi ea una specifică zonei şi locului unde a lucrat, în primul rînd transilvănene, influenţată de mediul în care a trăit şi s-a format, de propria sa viziune sufletească şi conformă datelor temperamentului său, a individualităţii sale creatoare. Ea nu reuşeşte să macine, să corodeze şi nici măcar să estompeze formele, decît rareori. Pictorul nu se lasă nici în voia naturii întrutotul. Voinţa sa constructivă intervine şi formele îşi păstrează materialitatea, consistenţa subliniată prin conture puternice. Tibor foloseşte în ultima parte de creaţie o pensulaţie măruntă doar cînd vrea să sugereze efectele schimbătoare ale luminii pe suprafaţa apei, cu reflexele ei multicolore. Modalităţile impresioniste sînt filtrate, astfel, într-o viziune proprie. Între natură şi om există un dialog dar de multe ori omul va interveni, prin munca, prin acţiunea sa afirmativă. Sînt imagini lipsite de dramatism, în care fiinţa umană se integrează firesc în peisaj, iar ritmul compoziţional nu va include starea de nelinişte decît rar, ci o mişcare, un dinamism ce degajă forţă vitală, un puternic sentiment al manifestării formative, al unei existenţe robuste, capabilă să se măsoare cu forţele elementare ale naturii. La fel şi întrepătrunderile între etapele sale se datorează şi ele aceloraşi motive.

Din 1935 şi pînă în 1939, Tibor Ernő a expus anual la Salonul oficial din Bucureşti, devenind membru al acestei importante instituţii de artă. Să notăm că în anul 1938 participă la o expoziţie alături de Ion Theodorescu-Sion, Gheorghe Petraşcu, Theodor Pallady, cu două peisaje orădene. Prin activitatea sa, Tibor îşi cîştigase astfel un prestigiu bine meritat, datorat sensibilităţii sale robuste şi viziunii sale larg cuprinzătoare. Devine membru al Sindicatului artelor plastice din Bucureşti, iar la Oradea este ales întîi vicepreşedinte, apoi preşedinte al Societăţii artelor plastice.

Anii fascismului i-au îngrădit tot mai mult activitatea creatoare iar din 1940 este nevoit să se retragă de la orice manifestare artistică publică. Tablourile trimise, după ocuparea vremelnică a Transilvaniei de către regimul horthyst la Salonul oficial din Budapesta îi sînt respinse sistematic. Abia mai poate să participe, la insistenţele prietenilor săi, în anul 1942, la o expoziţie organizată la Oradea, alături de Balogh István şi Macalik Alfred, şi la Cluj, într-o expoziţie de grup. Aceasta a fost şi ultima manifestare publică a lui Tibor Ernő. La 3 mai 1944, Tibor Ernő, la fel ca zeci şi zeci de mii de oameni nevinovaţi, a fost deportat la Auschwitz, Kauferingen, o filială a lagărului de la Dachau, unde a murit cu 12 zile înainte de eliberare, în primăvara anului 1945. Din cartea semnată de Ronai Ernő am putut afla că Tibor a încercat să lucreze, să deseneze şi să facă schiţe din lagăr, în cele mai cumplite condiţii.

Cu toate acestea, la Bucureşti îi apăruse şi în 1944 numele, în *Catalogul critic al picturii române contemporane,* redactat de Ion Goschin. După Eliberare, creaţia lui Tibor Ernő a fost menţionată adeseori în ziarele din Oradea, ca şi în alte reviste, iar Muzeul Ţării Crişurilor i-a organizat, aşa cum s-a arătat, o expoziţie retrospectivă în anul 1974, cu scopul de a oferi publicului iubitor de artă posibilitatea cunoaşterii creaţiei unui pictor de seamă în panorama artelor plastice transilvănene. Asemeni lui Balogh István, Leon Alex, Nicolae Irimie, Roman Paul Mottl, Macalik Alfred, el a creat la Oradea lucrări ce vor rămîne valori perene, impunîndu-se ca un artist autentic, cu o originalitate inconfundabilă.